

glès *march*, port. *marchar*, fins it. *marciare*, al. *marschieren*, àdhuc rs. *marširovatī*... Pertot, però, resta un mot de sentit especialment o totalment marcial; només el castellà l'ha abraçat tan fort que *marcharse* o *marchar* arriben allà on no els fa arribar ni el francès (*partir*): no ja sols més papistes que el papa però així mateix més encasernadors que Bonaparte, i més autoritaris que Lluís XIV.

En el seu terreny batut i fressat aquest terme tan militar i foraster havia acabat per ser nostre i ho és... però no quan sobreix del seu safareig. *Marxem! Marxeu* amb ordre, regularitat, com qui marca un pas. I que s'estengui a un animal no manca de continuïtat i lògica: *marxat*, bo per al gos, les gallines que s'embruten, la quitxalla (*canalla!*) i els bordegassos que es fan pesats, però no anem gaire més enllà: *marxes de ninyons*, *marxes* de regularitat esportiva; posar en *marxa* pot tenir aplicació en casos on el poc emfatisme d'*engegar* no bastaria: «el treball conscient d'invençió matemàtica, en els casos que he enumerat, ha servit per posar en *marxa* la màquina inconscient, i la resposta de la inspiració és el resultat d'un llarg treball d'aquesta màquina», Ruyra (*L'Educació de la Inventiva*, O. C., 688a4f.).

Sobre el problema etimològic en francès i sobre el descabdellament que allà sofrí aquest germanisme, bastarà quasi del tot refiar-se de l'estudi detingut del DCEC/DECH. Al portuguès passa documentat també a fi del S. XVI, en castellà des de mitjans. En francès, en canvi, apareix des de temps incomparablement més antic, c. 1170, i allà amb significat d'ordre més elemental: *marchier*, de primer 'trepitjar' o 'prémer amb els peus' (*marchier le fust*, *marchier quelqu'un* 'posarli els peus a damunt'. Conec un cas esporàdic del manlleu cat. en aquesta acc. francesa: «trullola hon *marxen* raimis: lacusculus», Busa-N. (1507) f-III-4.18 (s. v. *trullola*). Cap a l'a. 1400 (Froissart) i sobretot a la primera meitat del S. XV, ja tenim clarament l'acc. 'caminar', però fins llavors es tracta d'un terme tècnic militar, amb el matis especial de 'fer una *marxa*, avançar (les tropes)', altres vegades amb el de 'marcar el pas'.

DERIV.: *Marxa* [Lacav.]: «continuar la *marxa* contra del enemic», «apressurar la *marxa* d'un exèrcit», «batre la *marxa*, ab la caixa = tympano indicere», «ell va fer lo senyal de *marxa*», en fi «pendre la *marxa* per anar a algun lloc», «posar-se en *marxa*». Per a posar en *marxa*, V. supra. Són singulars els dos següents: «*marxants*: roques que hi ha en el llit del Segre: gairebé afluïren i fan perillosa la navegació», Tusquets, parlant del Baix Segre (Torres de Segre, *Mem. As. Cat. Exc. Cient.* VII, 71): no convenç suposar-lo a base de la idea de 'caminants', com si els raiers obsessióats els veiessin com una mena de fantasmes de què estaven voltats sotjant-los riu avall i aflorant de tant en tant; potser es tracta més aviat de la idea etim. de 'petjada', d'on marca, senyal dins el riu, que el raier mira de veure de lluny per no topar-hi (cf. 'deixa una petjada' en el lleng. fr. de la caça med., en què insistí Tílander en el seu cabdal estudi, DECH III, 846b59).

Marxadador el defineixen els entesos com «espècie

d'àrbitre o *referee* del joc de pilota valencià, però obligat a acceptar el vot de la majoria dels espectadors o *dels més respectables i segurs*», EValor-JGiner, 1950-55: tan notable que he arribat a pensar en un hipotètic arabisme (*marğ ad-dür*; però encara que *dür* plural de *dâr* «demeure, maison» arribi a significar «cour» (o sigui 'pati') i *daür* sigui 'cercle', 'tomb, gir', *marğ* 'prat, prada, marjal no convindria) i un MERC-ITORE de MERCES 'mercaderies' no sols no lligaria semànticament sinó que des del punt de vista morfològic -ITORE fóra massa arbitrari. Hi ha també *marxa* «en lo joc de pilota, senyal que 's posa en la ratlla ahont es para la pilota, *chaza*» amb «*marxadador*: qui senyala les *marxes* en lo j. de pil.», Lab. 1840: s'ha de tractar, doncs, de mots manlevats del fr. ant. amb el sentit etim. del v. 'empremtar un senyal', cf. altres termes del joc de pilota, de tan vella trad. a Val., que ens recorden el fr.: *restar* i *restador* = fr. ant. *arrestar* = *arrêter*, i fins *ferir*, *feridor* van bé amb *coup férir* i anàlegs.

Amarxar, *amarxada*, *amarxadador*, *amarxament* i *amerx*-. *Contramarxa*, *contramarxar*.

Desmarxar [fi S. XIII, Llull], manllevat del fr. ant. *desmarchier* (avui allà molt antiquat), l'oposat i alhora l'intensiu de *marchier* 'imprimir una marca', o sigui 'trepitjar, esclafar', 'fer alguna cosa desavantatjosa': de primer el nostre mot apareix amb el sentit de 'disfressar, desfigurar': «L'amic volc anar en una terra estranya, per honrar son Amat, e volc-se *desmarxar*, per ço que no fos pres en lo camí, e tant no poc *desmarxar* de sos ulls plors, ni de sa cara magres faïcons -- e per açò fo pres en lo viatge, e liurat a turments per los enemics de son Amat», Llull (*Amic*, NCL. XIV, 60.18), si bé els mss. D i P ho reemplacen per *dessemblar* (altrament text igual en *Blanq.* III, 48.10, 48.12); «un scriptori *desmarxat*, menys de posts als costats tots», a. 1373, MiretS (*TempIH*, p. 556), on ha passat doncs a 'deslluït, deteriorat'; altres vegades 'contús, mig deslloriat o fet malbé': «Tirant havia fet dos encontres en lo guardabraç squerre, e havia'l un poc *desmarxat*», JoMartorell (Ag. I, 208); i encara que en Eiximenis el veiem aplicat a una tropa en moviment, no s'hi deu partir de la idea de *marxa* sinó de la de desmillora o deterioració amb matis de desordre: «si vehen que los qui encalcen vénen *desmarxats* e sens ordre, (s)e deven lavors aturar un poc contra los qui encalcen», Eiximenis (*Regiment de Pri.*, cap. 287); vegeu encara altres testimonis medievals en *AlcM*: *desmerxar*, *-arxar*.

En els Ss. XIX i XX aquest mot, ja antic entre nosaltres, ha tendit a fixar-se en el color o aparença de l'extern o del vestit de coses i persones: «pidolant una cadira vella, un caixó *desmarxadot*, una taula coixa», Pons i Mass. (*Colla del C.* VI, 72); si només fos així podríem pensar en manlleu d'algun derivat de l'italià *marcio* 'consumit, podrit' (MARCIDUS) [cf. ast. *desmarciau* 'caído, flojo, que ha pasado mala noche', DECH III, 848a38], o en algun mossarabisme de la mateixa arrel (cf. cast. *marchito*), i encara que admeto que hi pugui haver influència d'aqueixos mots estrangers o de *desmerèixer*, crec que basta el no hipotètic origen